

Κοινωνικές συμμαχίες και εκλογικοί συσχετισμοί. Το αποτέλεσμα των εκλογών 2007 και οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του στο κομματικό σύστημα. Σημειώσεις του ομιλητή

1. Πότε διαμορφώθηκε το εκλογικό αποτέλεσμα του 2007; Σταθερότητα και ρευστότητα των εκλογικών συσχετισμών μεταξύ 2004-07.

Οι εκλογές του 2007, όπως συνήθως όλες οι εκλογικές αναμετρήσεις, κρίθηκαν αρκετό καιρό πριν. Ήδη, στις νομαρχιακές εκλογές του 2006 η εκτιμώμενη διαφορά των δύο κομμάτων καταγραφόταν στις 3.5 ποσοστιαίες μονάδες. Είναι επίσης χαρακτηριστικό, ότι το ποσοστό των επισήμων υποψηφίων της ΝΔ στις νομαρχιακές εκλογές καταγραφόταν στο 42% και του ΠΑΣΟΚ στο 38.6%, ποσοστά που αγγίζουν εντυπωσιακά τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών. Αντίστοιχα, το ποσοστό του ΚΚΕ καταγραφόταν στο 7.2% και του ΣΥΝ στο 4.5%. Καταγραφόταν επίσης για πρώτη φορά ένα ισχυρό ποσοστό άκρας αριστεράς (πολλών και διαφόρων τάσεων) της τάξης του 1.5%. Ο ΛΑΟΣ καταγραφόταν αυτόνομα (με καθαρά δηλαδή δικούς του υποψηφίους) στο 2%, υποεκτιμώμενος λόγω απουσίας ισχυρού τοπικού «κόμματος/οργάνωσης», ωστόσο τα «αντάρτικα» λεγόμενα ψηφοδέλτια της ΝΔ που υποστήριζε έφτασαν το 1.7% (άθροισμα 3.7% που είναι και το ποσοστό του ΛΑΟΣ που καταγράφηκε εντέλει στη βουλευτική κάλπη (Βερναρδάκης 2006 α και 2006 β).

Στην ουσία, οι Νομαρχιακές εκλογές του 2006 «δείχνουν» τη γενική τάση των εκλογικών συσχετισμών και προδιαγράφουν τα αποτελέσματα των εκλογών του 2007 για όλους τους πολιτικούς χώρους. Ένα χρόνο πριν, με άλλα λόγια, το εκλογικό αποτέλεσμα είναι περίπου αποκρυσταλλωμένο.

Στην ουσία, μετά τις εκλογές του 2004 ποτέ δεν ετέθη θέμα ανατροπής του βασικού συσχετισμού μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων. Η ηγεμονία της ΝΔ δεν υπονομεύθηκε, το ΠΑΣΟΚ δεν ξεπέρασε ποτέ τα εμφανή σημάδια της κρίσης που «αποκάλυψε» η ήττα του 2004 (κρίση στην ουσία του 'αντιπροσωπευτικού' στοιχείου του κόμματος), ενώ η δυναμική της αριστερής ψήφου εμφανίστηκε σε αξιοσημείωτο γεγονός, αφού ευνοήθηκε βεβαίως από την κυβερνητική φθορά, την κρίση του ΠΑΣΟΚ και την ανάπτυξη βεβαίως του κινήματος στην εκπαίδευση στα τέλη του 2006 με αρχές του 2007. Τον τελευταίο χρόνο, επίσης, σταθεροποιήθηκε μια έντονη πολιτική δυσαρέσκεια απέναντι στο δικομματισμό εκφραζόμενη ως δυσαρέσκεια απέναντι στο σύστημα διακυβέρνησης και στις ακολουθούμενες κρατικές πολιτικές.

2. Τι είναι και ποιούς αφορά η κρίση του δικομματισμού; Κοινωνικές και ιδεολογικές τάσεις - Αποτυπώσεις στα εκλογικά αποτελέσματα

Το ποσοστό του δικομματισμού (80% περίπου) παρουσίασε σε σχέση με το 2004 μια πτώση της τάξης των 6 μονάδων σε επίπεδο εγκύρων ψήφων (περίπου 450.000 ψήφοι). Θα πρέπει να επισημανθεί επίσης ότι και η αποχή από τις εκλογές αυτές παρουσίασε μια πτώση μικρή μεν αλλά ορατή: ψήφισαν σχεδόν 250.000 λιγότεροι ψηφοφόροι σε σχέση με το 2004, ανεβάζοντας την πραγματική αποχή σε περίπου 7-8% του εκλογικού σώματος.

Η πτώση του δικομματισμού δεν είναι πρωτοφανής σε ποσοστό. Είχε επαναληφθεί και στις βουλευτικές του 1996 πριν 11 χρόνια. Η διαφορά με εκείνη την περίοδο είναι ποιοτική. Όπως έδειξαν οι ποιοτικές έρευνες που έχουμε στη διάθεσή μας, η σημερινή πτώση οφείλεται σε υπαρκτή και δομημένη πολιτική δυσαρέσκεια απέναντι στο πολιτικό σύστημα και τις πολιτικές διακυβέρνησης, αντίθετα με το 1996 που η πτώση του εγγραφόταν σε ένα περιβάλλον «αποδοχής» του πολιτικού συστήματος και οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη βεβαιότητα της νίκης του Κ.Σημίτη (και του ΠΑΣΟΚ) και στη «χαλαρότητα» της ψήφου.

Η σημερινή πτώση του δικομματισμού οφείλεται καταρχήν στην αδυναμία σημαντικού μέρους της κοινωνίας να διαβλέψει «ισχυρές διαφοροποιήσεις» στις πολιτικές των δύο κομμάτων, τα θεωρεί «κόμματα ξεπερασμένα» από τις κοινωνικές ανάγκες, ιδιοτελή και πάνω απ' όλα βαθύτατα αναποτελεσματικά στο να λύσουν σοβαρά προβλήματα (από το περιβάλλον μέχρι την ασφάλεια και από το ασφαλιστικό έως την παιδεία, την υγεία και τους χαμηλούς μισθούς). Ταυτόχρονα, ακόμα και στους υποστηρικτές των δύο κομμάτων εξουσίας γίνεται ολοένα πλέον και πιο ορατό το στοιχείο της «ωφέλιμης» ή της «χρησιμοθηρικής» ψήφου. Ψηφίζω τα δύο κόμματα γνωρίζοντας τη δομική τους αναντιστοιχία με τα κοινωνικά προβλήματα και την αδυναμία τους να τα λύσουν, ωστόσο «με εξυπηρετούν» συγκυριακά σε ατομικό επίπεδο.

Ο δικομματισμός με άλλα λόγια χάνει ολοένα και περισσότερο το χαρακτηριστικό της διακρίτοτητας δύο διαφορετικών προγραμματικών σχεδίων για την κοινωνία, όπως ήταν στη δεκαετία του '80, γίνεται αντιληπτός ως ένα εμπεδωμένο σύστημα αναπαραγωγής των ίδιων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Ο δικομματισμός δεν ορίζεται στην αντίληψη μεγάλου μέρους της κοινωνίας ως κρίση των δύο μεγάλων κομμάτων, αλλά ως συνολική κρίση του μεταπολιτευτικού συστήματος διακυβέρνησης.

Αν θέλουμε να περιγράψουμε την κοινωνική γεωγραφία της δικομματικής και της αντιδικομματικής υποστήριξης θα διακρίνουμε τους εξής κοινωνικούς χώρους: ο αντιδικομματικός χώρος εντοπίζεται κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα (κυρίως στο Λεκανοπέδιο της Αθήνας), στο μικρότερο ηλικιακά εκλογικό σώμα (18-44 ετών, 77%), στο περισσότερο μορφωμένους εκπαιδευτικά πολίτες (75%), στους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα (74%), στους φοιτητές (71%). [Στην Α' Αθήνας το άθροισμα των δύο κομμάτων φθάνει μόλις το 70%, στη Β' Αθήνας το 69%, στην Α' Πειραιά το 75%, στην εργατική Β' Πειραιά το 69%, στο υπόλοιπο Αττικής το 75%, στην Α' Θεσ/νίκης το 71%, στο Βόλο 76%, στην Πάτρα 77%, στη Λάρισα 76%]. Στον αντίποδα, ο χώρος υποστήριξης του δικομματισμού βρίσκεται στο εκλογικό σώμα των άνω των 55 ετών (87%), στην περιφέρεια (αγροτικά και ημιαστικά κέντρα, 85%), στους μισθωτούς του δημοσίου τομέα (81%), στους αγρότες ((89%) και στα μεσαία στρώματα, τους λιγότερο μορφωμένους πολίτες (86%) και στο μη ενεργό πληθυσμό (87%). Η εκλογική αυτή γεωγραφία περιγράφει αυτή τη στιγμή δύο διαφορετικές Ελλάδες: μία υποστηρικτική του συστήματος εξουσίας με ηγεμονική την παρουσία των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα και μία επικριτική στο δικομματικό σύστημα διακυβέρνησης με έντονη την παρουσία των εργαζομένων στον νέο ιδιωτικό τομέα των πόλεων και κυρίως του Λεκανοπεδίου. Η γεωγραφία αυτή προδιαθέτει σε μια νέα ανάγνωση της «ταξικότητας» της ψήφου.

3. Ψήφος στην Αριστερά και «αριστερή ταυτότητα». Πόσο «αριστερή» είναι η αριστερή ψήφος; Υπάρχει «αριστερή» ψήφος που δεν κατευθύνεται στα αριστερά κόμματα;

Έχει επισημανθεί αρκετές φορές στο πρόσφατο παρελθόν, ότι ο βασικότερος λόγος της εκλογικής καθήλωσης της αριστεράς τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα οφείλεται στην αδυναμία της να εκπέμπει και να εκπροσωπεί μια σαφή ιδεολογικο-πολιτική ταυτότητα, ανταγωνιστική στο σύστημα εξουσίας και στις πολιτικές του. Η ταυτότητα αυτή δεν περιλαμβάνει ασφαλώς μόνο «πολιτικά στοιχεία». Περιλαμβάνει (θα έπρεπε να περιλαμβάνει) επίσης και κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτιστικά / αισθητικά στοιχεία. Η αριστερά στην Ελλάδα για λόγους ιστορικούς υπήρξε μια αριστερά πολιτική, αλλά όχι και μια αριστερά οικολογική, φεμινιστική, αυθεντικά κινηματική, κοκ.

Για το λόγο αυτό η αριστερή ψήφος δεν συμβαδίζει πάντοτε με συνεκτικές «αριστερές» σημερινές πολιτικές επιλογές (δεν διαμορφώνεται δηλαδή σε σχέση με τις τρέχουσες πολιτικές και ιδεολογικές αντιθέσεις της πάλης των τάξεων), αλλά σε σημαντικό βαθμό διαπερνάται από οργανικές αντιφάσεις που σχετίζονται με την ιδεολογική υποχώρηση της αριστεράς. Ας γίνω λίγο πιο συγκεκριμένος:

Χρησιμοποιήσαμε σε μια από τις τελευταίες προεκλογικές έρευνες 11 πολιτικές θέσεις / τοποθετήσεις (μεγαλύτερη ελευθερία των επιχειρήσεων, ιδιωτικά πανεπιστήμια, νομιμοποίηση μεταναστών, περιορισμό των ατομικών ελευθεριών χάριν της ασφάλειας, περιβάλλον και οικονομική ανάπτυξη, διαχείριση του ασφαλιστικού συστήματος από τον ιδιωτικό τομέα, μείωση των επιδομάτων ανεργίας προς χάριν κινήτρων στις επιχειρήσεις, υπεράσπιση της συλλογικότητας, κ.λπ). Η τοποθέτηση στις 11 αυτές πολιτικές θέσεις, ταυτόχρονα και συνεκτικά, ανέδειξε την κατανομή του εκλογικού σώματος σε τέσσερις μεγάλες ομάδες: μια «συντηρητική – ν/φ» με 26%, μια κατηγορία «μεσαίου συντηρητικού χώρου» με 35%, μία κατηγορία «μεσαίου ουδέτερου χώρου» με 30% και μια «αριστερή» ομάδα πολιτών με 9%.

Αν δούμε την ψήφο στο ΚΚΕ σε σχέση με τις τέσσερις αυτές ομάδες φαίνεται ότι το 10% των ψηφοφόρων του ΚΚΕ θα εντασσόταν στην «συντηρητική – ν/φ» ομάδα, το 28% στην κατηγορία του «μεσαίου συντηρητικού χώρου», το 36% στην κατηγορία του «μεσαίου ουδέτερου χώρου» και μόλις το 25% στην ομάδα των «αριστερών».

Για το ΠΑΣΟΚ η αντίστοιχη κατανομή είναι 20, 34, 36 και 9%. Τέλος για τον ΣΥΝ η κατανομή της πρόθεσης ψήφου είναι 9, 13, 34 και 45.

Με άλλα λόγια, υπάρχει μια διάκριση μεταξύ του «ψηφίζω αριστερά κόμματα» και «τοποθετούμαι αριστερά στις αντιθέσεις της συγκυρίας». Π.χ. ας πάρω τη θέση «η οικονομία λειτουργεί καλύτερα όσο λιγότερο παρεμβαίνει το κράτος και όσο περισσότερη ελευθερία έχουν οι επιχειρήσεις». Με τη θέση αυτή συμφωνεί το 32% των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ το 2004, το 10% των ψηφοφόρων του ΚΚΕ 2004 και το 17% των ψηφ. ΣΥΝ 2004. Στον αντίποδα, μόνο το 39% των ψηφοφόρων της ΝΔ 2004 συμφωνεί με τη θέση αυτή, ενώ διαφωνεί το 32%.

Με βάση την ψήφο του 2007, είναι προφανές ότι ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να αυξήσει αρκετά την ιδεολογικο-πολιτική του συνοχή στο επίπεδο της εκλογικής βάσης σε σχέση με το παρελθόν του χώρου της μεταπολιτευτικής ανανεωτικής αριστεράς που χαρακτηριζόταν από έντονη αμφισημία και διχασμό και να καταγραφεί ως το πιο «αριστερό-δημοκρατικό» κόμμα των σημερινών αντιθέσεων. Αντίστροφα, η εκλογική βάση του ΚΚΕ εμπεριέχει ισχυρά συντηρητικά στοιχεία (η ψήφος στο ΚΚΕ έχει στοιχεία έντονης κοινωνικής διαμαρτυρίας, αλλά όχι στοιχεία αριστερής ταυτότητας),

ενώ η αντίστοιχη του ΠΑΣΟΚ εμφανίζει έντονα σημάδια ιδεολογικής –πολιτικής σύγχυσης και συντηρητισμού.

Ας δούμε ωστόσο και μια αντίστροφη υπόθεση εργασίας: υπάρχουν, αντικειμενικά, αριστερά κοινά που δεν ψηφίζουν αριστερά κόμματα; Με βάση την κατανομή που προείπαμε, φαίνεται ότι το 3% των ψηφοφόρων της ΝΔ θα μπορούσε να κατανεμηθεί στην αριστερά, περίπου 1% του εκλογικού σώματος, ποσοστό ωστόσο μάλλον μικρό. Δεν είναι, συνεπώς, μόνον η αμφισημία του αριστερού εκλογικού σώματος είναι επιπλέον και το γεγονός ότι η «πραγματική αριστερά» μέσα στην πολιτική συγκυρία είναι σαφώς μειοψηφική και δεν ξεπερνά το 9% του εκλογικού σώματος.

Το στοίχημα είναι να αυξηθεί ακριβώς αυτό το ποσοστό, δηλαδή να αποκτήσει η αριστερά ένα νέο διευρυμένο πολιτικό ακροατήριο, περισσότερο συνεκτικό πολιτικά και ιδεολογικά, κάτι που μόνον η συστηματική πολιτική, ιδεολογική και κινηματική αντιπαράθεση μπορεί να δημιουργήσει. Όπως επισημάναμε και σε μια συζήτηση πριν μια βδομάδα σ' αυτήν την αίθουσα: το πρόβλημα είναι αν η κοινωνία θα κινηθεί προς τα αριστερά.....και όχι τα κόμματα ως μηχανισμοί.

4. Η εκλογική συμπεριφορά των λαϊκών στρωμάτων. Πόσο «ταξική» είναι η αριστερή ψήφος; Εργατική τάξη και εκλογική συμπεριφορά.

Ας δούμε τώρα μια άλλη διάσταση της πρόσφατης ψήφου, που αφορά την εκλογική συμπεριφορά των λαϊκών στρωμάτων και που σχετίζεται και με όσα εκτέθηκαν παραπάνω.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι ο μισθωτός πληθυσμός της χώρας ψηφίζει ισοδύναμα ΝΔ και ΠΑΣΟΚ (ελαφρύ προβάδισμα ΝΔ στο δημόσιο τομέα, ελαφρύ προβάδισμα του ΠΑΣΟΚ στον ιδιωτικό τομέα με μικρό δικομματικό όμως άθροισμα). Ο άνεργος πληθυσμός, αντίθετα, δίνει ισχυρό προβάδισμα στη ΝΔ. Όσο για τα κόμματα της αριστεράς εμφανίζουν ισχυρά ποσοστά το μεν ΚΚΕ στους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα ο δε ΣΥΡΙΖΑ στους αντίστοιχους του δημοσίου (χωρίς όμως σημαντικές αποκλίσεις ως προς την εσωτερική σύνθεση της ψήφου).

Τι ψηφίζει η «καθαρή» εργατική τάξη, ο λαϊκός τρόπον τινά πυρήνας των μισθωτών: ΠΑΣΟΚ 44%, ΝΔ 24%, ΚΚΕ 7%, ΣΥΡΙΖΑ 1%, ΛΑΟΣ 4%, Παπαθεμελής 2%, διάφορα κόμματα 2%, Λευκό/Ακυρο 6%, υπολογιζόμενη Αποχή 10%. Η κατανομή είναι πολλαπλώς ενδιαφέρουσα:

α) Το άθροισμα των κομμάτων της αριστεράς (αν συνυπολογιστεί σε αυτήν και το ΠΑΣΟΚ) μόλις που φτάνει το 52%. Το ποσοστό του ΠΑΣΟΚ είναι πολύ μικρότερο από τα αντίστοιχα παραδοσιακά ποσοστά της ευρωπαϊκής σ/δ στην εργατική τάξη, ενώ δεν παρουσίασε σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το 2004.

β) Τα ποσοστά της αριστεράς είναι για μεν το ΚΚΕ περίπου στον εθνικό μέσο όρο του (διαψεύδεται για μια ακόμα φορά ο «εργατικός» χαρακτήρας) που θέλει να προσδίει στον εαυτό του), για δε το ΣΥΡΙΖΑ σχεδόν ανύπαρκτα. Ο τελευταίος ακολουθεί την κοινωνική γεωγραφία του μεταπολιτευτικού ΚΚΕεσ, αλλά και της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς.

γ) το ποσοστό του ΛΑΟΣ είναι ελαφρώς πάνω από τον μέσο εθνικό του όρο. Η «ταξική» ψήφος έχει εκφράσεις και προς την άκρα δεξιά ως στοιχείο πολιτικής και κοινωνικής διαμαρτυρίας.

δ) Η τελευταία πιστοποιείται και από τα μεγάλα ποσοστά σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό αντιπολιτικής ψήφου και αποχής.

ε) επισημαίνεται, τέλος, ότι η αντίστοιχη ψήφος του 2004 έδινε προβάδισμα ελαφρύ στη ΝΔ. Οι εκλογές του 2007 επαναφέρουν τη ΝΔ σε μια «κλασικότερη» για την παράδοσή της εκλογική βάση: μειώνεται η λαϊκή της διείσδυση ενώ παραμένει σταθερή η επιρροή της στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Ας δοκιμάσουμε ένα «παραδοσιακό» δείκτη μέτρησης της ταξικότητας της ψήφου στην ελληνική περίπτωση του 2007. Δείκτης Alford: η αφαίρεση του ποσοστού των μη-εργατών που ψηφίζουν αριστερά από το ποσοστό των εργατών ή «χειρώνακτων» που ψηφίζουν αριστερά. Αν π.χ. οι μη εργάτες ψηφίζουν κατά 0% αριστερά και οι εργάτες 100% αριστερά ο δείκτης Alford θα είχε ταξικότητα 100 (100-0=100).

Για το ΠΑΣΟΚ ο δείκτης θα είχε τιμή 13 (44-31), για το ΚΚΕ θα είχε τιμή -1 (7-8) και για το ΣΥΡΙΖΑ -3 (1-4). Αν πάρουμε το άθροισμα ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕ-ΣΥΡΙΖΑ ο δείκτης θα είχε τιμή 10 (52-42). Συμπέρασμα: η ταξικότητα της ψήφου της αριστεράς στην Ελλάδα είναι πολύ μικρή, είτε αυτή υπολογιστεί με βάση το σύνολο του μισθωτού πληθυσμού είτε υπολογιστεί στη βάση της «εργατικής» και μόνον ψήφου.

Τέλος, αν πάρουμε ως βάση το δείκτη κοινωνικο-οικονομικής ένταξης (που περιλαμβάνει μια σειρά από αντικειμενικά χαρακτηριστικά, τη θέση στο επάγγελμα, το αναλυτικό επάγγελμα, το εισόδημα, το εκπαιδευτικό επίπεδο, την καταναλωτική δυνατότητα, τα περιουσιακά στοιχεία, όπως κατοικία, κ.λπ), η ομάδα των «φτωχών» ψηφίζει ως εξής: ΝΔ 36%, ΠΑΣΟΚ 35%, ΚΚΕ 9%, ΣΥΡΙΖΑ 2%, ΛΑΟΣ 3%. Και από αυτήν την άποψη, η «ταξικότητα» της αριστερής ψήφου εμφανίζεται χαμηλή.

5. Οι κοινωνικές δυνάμεις της εργασίας. Εκλογική συμπεριφορά και νέες διαιρέσεις. Η διαίρεση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.

Ήδη από το πρώτο μέρος της εισήγησης διατυπώθηκε η θέση για τη διαφοροποίηση της εκλογικής συμπεριφοράς μεταξύ εργαζομένων στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Χρησιμοποιώντας ορισμένες μεταβλητές όπως το δικαίωμα των θρησκευτικών μειονοτήτων, τον πολιτικό κυνισμό (αριστερά / δεξιά δεν σημαίνουν τίποτα), τη θανατική ποινή, τον ατομικισμό και την λογοκρισία για λόγους ηθικής. κατανείμαμε το εκλογικό σώμα σε μια κλίμακα ιδεολογικού αυταρχισμού / φιλελευθερισμού ως εξής: 11% θα χαρακτηρίζονταν με συνέπεια / συνεκτικότητα «αυταρχικοί - κυνικοί», 41% «συντηρητικοί», 33% «μεσαίος χώρος» και 15% «προοδευτικοί». Ομαδοποιώντας ακόμα περισσότερο, θα λέγαμε ότι το 52% θα ανήκε στην «αυταρχική – συντηρητική πλευρά», το 33% στο μέσον και το 15% στην «προοδευτική-φιλελεύθερη» πλευρά. Ας δούμε τώρα την κατανομή του κόσμου της εργασίας: οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα κατατάσσονται κατά 56% στη αυταρχική-συντηρητική πλευρά, κατά 30% στο μεσαίο χώρο και κατά 14% στην «προοδευτική» πλευρά. Οι άνεργοι πλησιάζουν πολύ αυτή την κατανομή, 50% ανήκει στη συντηρητική πλευρά, 36% στο μεσαίο χώρο, και 14% στην

προοδευτική τάση. Οι δημόσιοι υπάλληλοι αντίθετα, κατά 33% στην συντηρητική τάση, 35% στο μεσαίο χώρο και 33% στην προοδευτική τάση. Η ιδεολογική διαφοροποίηση είναι και εμφανής και στατιστικώς σημαντική.

Ας δούμε την κατανομή σε πολιτικές απόψεις και τοποθετήσεις (όπως παραπάνω). Θυμίζω τη γενική κατανομή του εκλογικού σώματος: 26% ν/φ, 35% μετριοπαθής μεσαίος συντηρητικός χώρος, 30% μεσαίος χώρος και 9% «αριστερά». Ακόμα πιο σχηματικά: 61% «δεξιά, 30% μέσον, 9% «αριστερά». Οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα: 56% «δεξιά», 33% μέσον, 11% «αριστερά». Οι άνεργοι: 56% «δεξιά», 35% μέσον, 9% «αριστερά». Οι δημόσιοι υπάλληλοι: 50% δεξιά, 36% μέσον, 14% «αριστερά».

Διαπιστώνεται μια βασική διαφοροποίηση μεταξύ μισθωτών ιδιωτικού τομέα και ανέργων από τη μια και δημοσίων υπαλλήλων από την άλλη. Οι δεύτεροι είναι πολύ περισσότερο «προοδευτικοί» ιδεολογικά και «αριστεροί» πολιτικά. Η ιδεολογική και πολιτική αυτή διάκριση στη συμπεριφορά των δύο πληθυσμών, έρχεται να συμπληρώσει μια πραγματικότητα που διαφοροποιεί τις δύο ομάδες σε επίπεδο αντικειμενικών όρων και συνθηκών εργασίας, σε επίπεδο εξασφαλισμένης ή μη εργασίας, σε επίπεδο δικαιωμάτων, σε επίπεδο συνδικαλιστικής ένταξης. Παρά το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα βιώνουν δυσκολότερες συνθήκες ένταξης στον εργασιακό χώρο και αποτελούν στις σημερινές συνθήκες ελαστικοποίησης της απασχόλησης ένα υπερκμεταλλευόμενο κοινωνικό στρώμα, ενώ παράλληλα εμφορούνται από έντονες επικριτικές τάσεις προς το πολιτικό σύστημα και τα κόμματα διακυβέρνησης, οι ιδεολογικές και πολιτικές τους τοποθετήσεις τείνουν περισσότερο από τους άλλους προς τα «δεξιά».

Αντίθετα, οι περισσότερο εξασφαλισμένοι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα τείνουν περισσότερο στις θέσεις της αριστεράς. Το γεγονός αυτό εξηγείται ιστορικά από το ότι η διεύρυνση του κράτους, άρα και του δημοσιούπαλληλικού κόσμου, ως προς τις κοινωνικές και προνοιακές του αρμοδιότητες υπήρξε γενικότερα στην Ευρώπη αποτέλεσμα της αριστεράς και της σ/δ διακυβέρνησης. Ωστόσο, το γεγονός είναι ότι σήμερα το κοινωνικό ακροατήριο της νέας εργασίας που δημιουργεί η καπιταλιστική αναδιάρθρωση βρίσκεται έξω από τον ορίζοντα της αριστεράς. Το σημαντικότερο ωστόσο ζήτημα που ανακύπτει είναι η αυξανόμενη απόκλιση (ιδεολογική, πολιτική και αξιακή) των επιμέρους μερίδων της μισθωτής εργασίας. Η ενότητα του χώρου των εργαζομένων – στη βάση κοινών συμφερόντων και αντιλήψεων – είναι υπό έντονη αμφισβήτηση, κάτι που σε τελική ανάλυση βρίσκεται στον πυρήνα πολλών ανοικτών ζητημάτων: της προοπτικής της αριστεράς σε κοινωνικό επίπεδο, της κρίσης της σ/δ.

6. Η ψήφος του ΠΑΣΟΚ. Υπάρχει ένας αναγνωρίσιμος αριστερός σοσιαλιστικός χώρος;

Από όλα όσα εκτέθηκαν μέχρι τώρα φαίνεται ότι η ψήφος στο ΠΑΣΟΚ εμφανίζει την παρακάτω εικόνα:

α) δεν υπάρχει πλέον μια ηγεμονική (κυρίαρχη) κοινωνική ομάδα στο εκλογικό σώμα του ΠΑΣΟΚ. Οι εκλογές του 2007 δεν μείωσαν απλώς την εκλογική του επιρροή, αλλά άμβλυναν, επιπλέον και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της ψήφου του, έτσι ώστε να εμφανίζει αυτή τη στιγμή τα τυπικά χαρακτηριστικά ενός «πολυσυλλεκτικού εκλογικού κόμματος», χωρίς κοινωνικό κέντρο βάρους.

β) παρά το γεγονός ότι εξακολουθεί να διατηρεί μια «λαϊκή» κοινωνική επιρροή, ανέκαμψε μάλιστα ελαφρώς στον αγροτικό κόσμο, εντούτοις η λαϊκότητα του κόμματος είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με τη δεκαετία του '80 και των αρχών του '90.

γ) η πολιτική και ιδεολογική συγκρότηση του εκλογικού αυτού σώματος έρχεται να επιβεβαιώσει την παραπάνω εκτίμηση: το ΠΑΣΟΚ είναι από την πλευρά του εκλογικού του σώματος ένας άμορφος σχηματισμός του «μεσαίου χώρου», με αντιφατικές και αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές θέσεις. Το 20% της βάσης του διατρέχεται από συνεκτικές συντηρητικές και ν/φ θέσεις και τοποθετήσεις, το 34% από «συντηρητικές μεσαίες» τοποθετήσεις», το 36% από μεσαίες τοποθετήσεις και μόλις το 9% από «αριστερές» τοποθετήσεις. Το τελευταίο αυτό ποσοστό (4 περίπου μονάδες στο σύνολο του εκλογικού σώματος) αποτελεί και το πιο αναγνωρίσιμο ίχνος από το παλιό κοινωνικό, σ/δ ΠΑΣΟΚ. Είναι όμως σαφέστατα μειοψηφικό στους κόλπους του κόμματος.

δ) η εσωτερική αυτή πολυμορφία – αμορφία εκφράζεται έντονα και στην εικόνα του οργανωμένου κόμματος, το οποίο εμφανίζει σημάδια οργανωτικής διάλυσης και βέβαια απέχει πολύ από τον σφριγηλό κομματικό μηχανισμό της δεκαετίας του '80.

7. Η μορφή των σημερινών πολιτικών κομμάτων. Από τα κόμματα μαζών στα κόμματα του κράτους. Πόσο εύθραυστα είναι πλέον τα μεταπολιτευτικά κόμματα;

Συμπερασματικά:

1. Ο δικομματισμός διέρχεται σοβαρή κρίση. Οι πολιτικές της διακυβέρνησης αντιμετωπίζουν πρόβλημα νομιμοποίησης, ενώ η δομική κρίση του ΠΑΣΟΚ δημιουργεί έλλειμμα εναλλακτικής λύσης στο πολιτικό σύστημα.
2. Η ΝΔ βρίσκεται σε σαφώς καλύτερη κατάσταση από το ΠΑΣΟΚ, όντας περισσότερο συμβατή με την σημερινή κυρίαρχη ιδεολογία. Η πολιτική της συνοχή είναι σαφώς υψηλότερη, ωστόσο, η αδυναμία της να έχει αποτελεσματική διακυβέρνηση ξεπερνώντας τις κοινωνικές αντιδράσεις είναι εμφανής. Το ζήτημα αυτό ενδέχεται να δρομολογήσει στο άμεσο μέλλον και ανάλογα με την κατάσταση του ΠΑΣΟΚ εξελίξεις στο χώρο αυτό.
3. Και τα δύο κόμματα διακυβέρνησης, όντας τυπικά «εκλογικά κόμματα» βρίσκονται σήμερα περισσότερο εύθραυστα από ποτέ. Δυσκολεύονται να εκπροσωπούν τόσο διευρυμένη πολυσυλλεκτική συμμαχία όσο στο κοντινό παρελθόν. Ήδη ανακόπηκε η διεύρυνση της ΝΔ σε λαϊκά στρώματα που υπήρξε ταχεία μεταξύ 1996-2004, ενώ και η κρίση ηγεμονίας στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ είναι έκδηλη. Οι κοινωνικές αποσχίσεις από αυτά είναι σοβαρές, γι' αυτό και δύσκολα το άθροισμά τους θα ανακάμψει.
4. Η κρίση εκπροσώπησης που αρχίζει να διαφαίνεται, τόσο σε σημαντικά τμήματα της μισθωτής εργασίας των πόλεων όσο και σε μεσαία στρώματα που εκδηλώνουν δυσαρέσκεια από τις πολιτικές διακυβέρνησης, ενδέχεται να οδηγήσει σε νέα πολιτικά μορφώματα, αλλά και αλλαγές συσχετισμών. Η κοινωνική και πολιτική δυσαρέσκεια δεν εντοπίζεται μόνον στα λαϊκά στρώματα αλλά και στα μεσαία. Έτσι δεν μπορεί να αποκλειστεί η εμφάνιση ενός «κεντρώου» μεσαίου χώρου (π.χ. εκσυγχρονιστικής κατεύθυνσης), αλλά και περαιτέρω ενίσχυση του οικολογικού – πράσινου χώρου, όχι ως αριστερής πολιτικής έκφρασης αλλά ως μιας μεσοαστικής διαμαρτυρίας.

5. Η ανάκαμψη της αριστεράς που εκδηλώθηκε με τις εκλογές του 2007 μπορεί να έχει συνέχεια, μόνο στο μέτρο που συνδυαστεί με σαφή ιδεολογικά-πολιτικά μέτωπα και με προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας λαϊκής ανταγωνιστικής προς το σύστημα κοινωνικής ταυτότητας. Το πρόβλημα δεν είναι η αλλαγή των συσχετισμών μέσα στα σημερινά κόμματα και στο σημερινό κομματικό σύστημα, αλλά η αλλαγή των ιδεολογικών καταρχήν συσχετισμών στην ίδια την κοινωνία.